

Kilián István (1933–2021)

Kilián István 1933. április 6-án született Füzesabonyban. Ötéves korától Egerben élt, ott járt középiskolába is: 1943-ban a ciszterci gimnázium diákja lett. Meghatározó diákélményeit felidézve gyakran emlegette osztályfőnökét, a magyar–latin szakos pap-tanárt és költőt, Ágoston Imre Juliánt, akinek az érettségiig kísért előző osztályában, épp 1943-ban végzett a Kilián későbbi pályáján meghatározó szerephez jutó irodalomtörténész-akadémikus, Tarnai Andor. Kiliánnak nem volt olyan szerencséje, hogy itt érettségizhetett volna: a gimnáziumot – csaknem az összes egyházi iskolával együtt – államosították. Középiskolai tanulmányait Zircen, majd Budapesten végezte be. 1953–1957 között az Eötvös Loránd Tudományegyetem hallgatója volt, magyar–latin–történelem szakos diplomát szerzett. 1957-től 1972-ig Miskolcon dolgozott, előbb a Földes Ferenc Gimnázium tanáraként, majd a Herman Ottó Múzeum muzeológusaként és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat megyei titkáraként. 1972-ben Debrecenbe került, a Déri Múzeum irodalmi muzeológusa lett, s itt volt először egyetemi óraadó is. Innét hívta Budapestre, az MTA Irodalomtudományi Intézetének tudományos kutatójává Tarnai Andor 1979-ben. Egy bő és a kora újkori iskoladrámák irodalomtörténeti kutatása szempontjából meghatározó fontosságú évtizeden át, 1991-ig volt az intézet munkatársa.

Miskolci tanárként, a Földesben tartotta először a kezében egy 18. századi iskolai színielőadás drámakéziratát; ekkor és ennek hatására ébredt fel érdeklődése a teljes egészében kéziratosságban maradt, a maga idejében mégis fontos irodalom- és művelődéstörténeti feladatot betöltő és a hivatásos színjátszás dramaturgiáját és szcenikáját előkészítő műfaj iránt. Sokszor emlegette, hogy miskolci éveiben, a nehézipari központtá erőltetett ütemben átalakított és humántudományi tradíciókkal alig rendelkező nagyvárosban mennyire egyedül volt az akkor időszerűtlennek, sőt retrográdnak tartott barokk korszak egyházi, tehát az ötvenes–hatvanas évek szóhasználatára szerint klerikális intézményeiben folyó oktatómunka és színjátszó tevékenység iránti érdeklődésével. A kutatási feltételek is ma elképzelhetetlenül rosszak voltak: úgy emlékezett, hogy a városban még Szinnyei József írólexikonából sem volt található teljes sorozat, így ha egy-egy adatra szüksége volt, vonatra kellett ülnie, hogy budapesti könyvtárakban tájékozódjék. Debrecenben már nyilván kedvezőbb volt a helyzet, az iskoladrámák történeti kutatása mégis nyilvánvalóan a budapesti Irodalomtudományi Intézetben került végre szakmailag és intézményesen is a megfelelő helyre. Kilián István Staud Gézával és Varga Imrével együtt lett a drámatörténeti kutatás három alapító atyjának egyike, akik kidolgozták a feltárás módszertanát és megindították az eredményeket

közzé tevő két sorozatot. Az egyik sorozat forráskiadás volt: a magyarországi iskolák színelőadásairól az idehaza és a határon túl, gyakran elhanyagolt, pusztuló vagy a politikai korlátozások miatt alig vagy csak informálisan elérhető gyűjteményekben őrzött iskola- és rendtörténeti források alapján feltárható adatokat rendszerezte. A másik sorozat, a *Régi magyar drámai emlékek* magukat a drámaszövegeket közölte, a kritikai kiadások igényességével, kiterjedve a művek szövegéről és esetleges mintáikról, a szerzőjükről és színpadra állítóikról, az előadásaikról és a fogadtatásukról, hatásukról tudható adatok teljes körének közlésére is. Kilián saját feladata a minorita iskolák színjátszási adatainak (1992) és fennmaradt drámaszövegeinek (1989) sajtó alá rendezése lett, a munka során szerzett tapasztalatait és elért eredményeit pedig kismonográfiában is összegezte (1992). Sajtó alá rendezte a piarista adattári kötetet (1994), majd akadémiai doktori címét a piarista színjátszás áttekintését adó értekezésével szerezte meg. A diszsertáció monográfia-változata ugyancsak megjelent (2002), s a piarista drámaszövegek – immár népes munkacsoporttal közösen elvégzett – kétkötetes kiadása követte (2002–2007).

A rendszerváltozás nagyarányú intézményes átalakulást hozott a magyarországi bölcsészettudományi oktatásban is. Kilián előbb az ELTE Bölcsészettudományi Karán, a Tarnai-tanszéken tartott szakszemináriumi órákat, majd 1991-ben az ELTE (azóta megszűnt) Tanárképző Főiskolai Karára került, ahol a magyar szak tanszékvezetőjeként működött. Kezdetől szerepet vállalt a Pázmány Péter Katolikus Egyetem akkor még Budán folyó képzéseiben is. Amikor 1992-ben az akkori miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen – a magyarországi nehézipar összeomlása miatti éles válsághelyzetben – megérlelődött a szándék, hogy a Miskolci Egyetem névre átkeresztelt intézmény oktatási portfólióját humántudományokkal, szervezetét pedig bölcsészettudományi intézettel egészítsék ki, Kilián István volt az, aki – még Kabdebó Lóránt érkezése és szerepvállalása előtt – a magyar szakos képzés szervezetét felállította, tanári gárdájának alapító tagjait összetoborozta, és egyetlen tanári szobácskából indulva az oktatást megindította. Később, a Bölcsészettudományi Intézetté, majd Bölcsészettudományi Karrá szerveződő intézményben a Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékét irányította nyugdíjba vonulásáig, 2003-ig. Az Irodalomtudományi Doktori Iskolának professor emeritusként is oktatója maradt. Tanítványainak népes és lelkes csapatát mindezen oktatási intézményekből sikerült maga köré gyűjtenie. Előbb Demeter Júlia, Pintér Márta Zsuzsanna és a sajnos fiatalon elhunyt Czibula Katalin jelentették a drámatörténeti kutatás stafétabotját átvevő következő nemzedék törzsgárdáját, majd a kora újkoros színház- és drámatörténészek tábora rövidesen már az ő tanítványaikkal bővült tovább, miközben Kilián professzor a miskolci doktoranduszok közül is még többeket meg tudott nyerni az ügynek és pályára állíthatott. A drámatörténészek konferenciáit 1988 óta óramű pontossággal rendezték és rendezik meg háromévente, először Noszvajon, azután ismétlődően Egerben, az új évezred eleje óta pedig a határon túl, romániai és szlovákiai intézményekkel együttműködésben is, számos közép- és nyugat-európai szakember bekapcsolásával, a konferenciák tanulmányköteteit mindig gondosan megjelentetve.

Kilián István családi gyökereinél és neveltetésénél fogva mély és erős katolikus meggyőződésű és kultúrájú ember volt, aki ebből nem csinált titkot abban az időben sem, a kommunista diktatúrában, amikor nemhogy dicséret járt volna érte, hanem a karrierlehetőségek beszűkülését okozták az ilyesfajta eszmények és életvezetés. Amikor 1959-ben házasságra lépett élete párjával, Jakab Viktóriával, akivel hat évtizeden át élt feltétlen bizalmon, tiszteleten és szereteten alapuló, mély és bensőséges emberi kapcsolatban, hajdani ciszterci iskolaigazgatóját kérte az egyházi esketési szertartás vezetésére. Katolikus hitével maradéktalanul összefért derűs, optimista kedélye, mindenre és mindenkire nyitott, támogató szeretete és figyelme. Sok nehéz helyzetet oldott fel kifogyhatatlan anekdotakincsének egy-egy emlékezetes darabjával, ötletes nyelvi kincseivel, szóláshagyományaival. Derűs történetei gyakran önmagáról és népes családjáról szóltak, amelyet családfői felelősséggel és a mostoha történelmi idők által gyakran megkívánt leleményességgel és bátorsággal kormányzott a gyakori költözés és újrakezés mindenkori szükségéi között. Vallási meggyőződése a maga számára engesztelhetetlenül igényes erkölcsi iránytűt jelentett, mégis elnéző és megbocsátó tudott lenni az emberi gyengeségek és gyarlóságok iránt. A minőség dolgában azonban nem volt képes engedékenységre: megbotránkozta és olykor fel is háborította az igénytelenség, a felkészületlenség, a henyeség, a nivótlan tudatlanság. Igazságos és méltányos ember volt; sohasem félt akár kemény konfliktusokat és ütközéseket felvállalni elvei és értékei képviselésében.

Kilián István súlyosabb betegségek nélkül tudott aktív maradni egészen élete végéig. 2009-ben indította meg munkatársaival együtt a *Régi magyar drámai emlékek*ben a ferences iskoladramák, azon belül a csíksomlyói passiójátékok sorozatát. Ennek az alsorozatnak két újabb kötete 2021-ben jelent meg, s ezeknek, túl a 88. évén is, még mindig tevékeny közreműködője volt. A köteteket a 2021. szeptemberi egri drámatörténeti konferencián mutatták be, ahol Kilián István már nem volt jelen, de megjelenésükről nagy örömmel értesült. Két legrégebbi munkatársa, néhány nappal a konferencia után, elindult hozzá, hogy a könyvpéldányokat a kezébe adják, de ezen a reggelen már Kilián professzor halálhíre fogadta őket. 2021. szeptember 8-án hajnalban adta vissza életét teremtőjének.

Halála pótolhatatlan veszteség, hiánya alig felfogható, varázsos személyiségének emlékezete és hatásának felmérése pedig mostantól fogva a magyar irodalomtörténet tudománytörténeti feldolgozásainak tárgya lesz a tudományszak művelésének legvég-ső határaiig. Ez az élők hagyatéka. Az ő osztályrésze pedig most már a test béklyóitól megfosztott határtalanság, a szeretett feleségével való újbóli, immár minden gyötrelmetől mentes, elválaszthatatlan találkozás.

Kecskeméti Gábor